

Асаблівасць перакладу фразеалагічных адзінак падаецца на канкрэтных прыкладах з фразеалагічных слоўнікаў і даведнікаў, на параўнанні перакладаў мастацкіх твораў з блізкароднасных моў, на выкананні студэнтамі самастойных пісьмовых прац і рэфератыўных даследаванняў.

М.І. Бажкова
г. Мінск

АДЛЮСТРАВАННЕ ЛЕКSIKA-CEMANTыЧНЫХ ПРАЦЭСАЎ У ГАЛІНЕ ПАЛІТЭКАНАМІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ Ў ЛЕКSIKAГРАФІЧНЫХ ВYДАННЯХ 20—90 х гг.

Беларуская нацыянальная палітэканамічная тэрміналогія, якая пачала складвацца ў цэльную сістэму яшчэ ў канцы XIX — пач. XX стст., сфарміравалася толькі ў савецкі час. Вялікую ролю ў працэсе станаўлення і нармалізацыі названай тэрмінасістэмы адыгралі слоўнікі, якія выйшлі на працягу 20—90-х гг. XX ст.

Першай спробай сістэматызацыі грамадска-палітычнай тэрміналогіі, у тым ліку і палітэканамічнай, з'явіўся руска-беларускі слоўнік тэрміналогіі грамадазнаўства, у якім прадстаўлены больш за 100 беларускіх палітэканамічных тэрмінаў. Да выхаду гэтага слоўніка названыя тэрміны фіксаваліся перакладнымі руска-беларускімі і беларуска-рускімі слоўнікамі, што выйшлі на працягу 1920—1926 гг. І хаця ўсе гэтыя выданні былі невялікімі па аб'ёме і недастаткова дасканалымі ў лексікаграфічных адносінах, яны адлюстроўвалі стан беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі 20-х гг. і ўводзілі ў моўную практыку новыя словы.

Для лексіка-семантычнай арганізацыі беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі на гэтым этапе былі характэрны такія з'явы, як сінанімія, варыянтнасць і мнагазначнасць, пазбегнуць якіх немагчыма ў працэсе станаўлення тэрмінасістэмы, паколькі адбываўся працэс адбору лепшага тэрміна.

У працэсе станаўлення сістэмы беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі нельга было пазбегнуць і дублетнасці тэрмінаў, якая выражалася ў наяўнасці дублетаў-тэрмінаў уласнага і іншамоўнага паходжання. У далейшым многія дублетныя рады распаліся.

На старонках слоўнікаў 20-х гг. адлюстравана значная колькасць варыянтаў палітэканамічных тэрмінаў. Сярод варыянтаў сустракаюцца: фанетычныя, марфалагічныя, словаўтваральныя. Паступова ў працэсе ўдасканалення беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі многія варыянты тэрмінаў выходзяць з ужывання.

Беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі 20–30-х гг. XX ст. у дастатковай ступені была ўласціва мнагазначнасць. Семантыка таго ці іншага палітэканамічнага тэрміна нярэдка была абумоўлена канкрэтнымі фактамі яго функцыянавання і вызначыць паняціны змест пэўнай адзінкі можна было толькі ў кантэксце. Так, у межах палітэканамічнай тэрміналогіі пры пераважнай большасці адназначных тэрмінаў усё ж сустракаюцца і полісемічныя, пра што сведчыць той факт, што да аднаго беларускага тэрміна слоўнікі прыводзяць некалькі рускамоўных эквівалентаў. Паняціны змест многіх прыведзеных тэрмінаў складалі, з аднаго боку, прыкметы прадметна-лагічнага характару, а з другога — асацыятыўнага, заснаванага нярэдка на бытавых, канкрэтна жыццёвых уяўленнях. Паступова ў сістэме беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі акрэсліваецца тэндэнцыя да адназначнай адпаведнасці паміж тэрмінам і паняццем, што ў далейшым фіксуюць наступныя лексікаграфічныя выданні.

У наступныя дзесяцігоддзі праца па стварэнні слоўнікаў па аб'ектыўных прычынах была спынена і аднавілася толькі ў 50-я гг. Значную ролю ў нармалізацыі беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі адыгралі перакладныя руска-беларускія і беларуска-рускія слоўнікі (1953–1993), а таксама “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” (1977–1984). На той час “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” быў адзіным беларускім слоўнікам (акрамя БелСЭ), дзе даваліся дэфініцыі палітэканамічных паняццяў. Ён выразна адлюстроўвае стан сучаснай беларускай палітэканамічнай тэрміналогіі, якая ўжо аформілася ў цэльную сістэму.

Як вядома, палітэканомія, паводле марксісцкай класіфікацыі грамадскіх навук, адносіцца да сацыяльных навук, якія разам з філасофскімі, складаюць грамадскія навукі. Такім чынам, тэрміналогія палітэканоміі з'яўляецца састаўной часткай тэрміналогіі грамадскіх навук. Таму важную ролю ў працэсе станаўлення сістэмы палітэканамічнай тэрміналогіі адыграў выхад у свет “Руска-беларускага слоўніка грамадска-палітычнай тэрміналогіі”, дзе замацаваліся выпрацаваныя сродкі для перадачы ўсяго паняцінна-тэрміналагічнага фонду палітэканамічных тэрмінаў.

У пачатку 90-х гг. выходзіць шэраг кароткіх перакладных і тлумачальных слоўнікаў, у якіх фіксуюцца тэрміны для абазначэння новых рэалій эканамічнага жыцця. Але названыя лексікаграфічныя выданні ў многім недасканалыя. Гэта тлумачыцца перш за ўсё адсутнасцю належнай каардынацыі паміж мовазнаўцамі і спецыялістамі эканамічнага профілю.

Распрацоўка энцыклапедычных і тлумачальных слоўнікаў па эканоміцы і яе галінах патрабуе не толькі спецыяльных эканамічных ведаў, але і ведання асноўных лексіка-семантычных і структура-марфалагічных асаблівасцей тэрмінаў, а таксама метадалагічных

прынцыпау тэрмінатворчай дзейнасці. Толькі сумесная праца спецыялістаў у галіне мовазнаўства і эканомікі можа забяспечыць навуковую якасць эканамічных беларускамоўных слоўнікаў.

І.І. Навасельцава
г. Мінск

ПАРАЎНАННЕ Ў ПАЭТЫЧНАЙ МОВЕ НІЛА ГІЛЕВІЧА

Адным з метадаў пазнання аб'ектыўнай рэчаіснасці, выяўлення сувязей паміж рэаліямі навакольнага свету выступае метады параўнання. Шмат параўнанняў сустракаецца ў паэтычных творах Ніла Гілевіча, дзе яны выкарыстоўваюцца не толькі ў якасці сродка інфармацыі аб навакольнай рэчаіснасці, але і як неабходны сродак мастацкай мовы. Словаўжыванне паэта абумоўлена яго ўменнем знаходзіць неабходны і характэрны для адпаведнай мастацкай задумы спосаб вобразнага абагульнення прадмета, з'явы, асобы, дзеяння і г.д. У творах Н. Гілевіча выразна адлюстравана яго плённая творчая работа над словам. Паэт умела карыстаецца параўнальнымі канструкцыямі.

Параўнальнай канструкцыяй лінгвісты лічаць такую канструкцыю, якая мае параўнальны сэнс, адпавядае патрэбам сказа і складаецца з рэферэнта (таго, што параўноўваецца), агента (таго, з чым параўноўваецца рэферэнт), асновы параўнання (дзеянне ці прыкмета, згодна якіх параўноўваецца рэферэнт і агент).

Самай пашыранай формай выяўлення параўнання ў беларускай мове з'яўляецца параўнальны зварот. Параўнальныя канструкцыі з вобразным параўнальным зваротам адрозніваюцца спосабам рэалізацыі параўнання, г.зн. граматычнымі формамі выражэння рэферэнта і агента параўнання. Формы выражэння залежаць ад таго, што з чым параўноўваецца: два розныя прадметы ці з'явы або пэўныя рысы аднаго прадмета. На аснове супастаўлення структуры, семантыкі, граматычных форм выражэння і сінтаксічных сувязей кампанентаў параўнальных канструкцый з вобразным параўнальным зваротам у паэтычнай мове Ніла Гілевіча вылучаюцца наступныя іх разнавіднасці:

параўнальныя канструкцыі з вобразным параўнальным зваротам, які характарызуе рэферэнт праз якасць агульнага для іх дзеяння (*Дзядуць, а толькі і цыкуе, як за здабычаю каршун, каб дзеуку злэтаць дзе якую, і каб пры тым не ўзняўся шум; Близняткі — спухлі, пасінелі і згаслі ўраз, як светлячкі*).

Тут ступень канкрэтызацыі вобразнай характарыстыкі рэферэнта залежыць ад формы граматычнага выражэння агента. Калі агент